

בחירות ישירות לראשות הממשלה

העלאת אחוז החסימה אין בכוחה למנוע את התופעה של "ניידות" חברי כנסת ממפלגה למפלגה ואת כוח המיקוח שהדבר מעניק להם

מאת פרופ' דניאל פרידמן

משה זיין: נתן את האות

החליש את הליכוד, באמצעות "רכישתם" של שני חברי הכנסת לין ופרץ, שנבחרו ברשימת הליכוד. שיטת הבחירות הקיימת מקלה על מה-לכים כאלה. הואיל וחברי הכנסת אינם נבחרים באופן אישי על ידי הציבור, אפשר להבטיח במסגרת עסקאות מסוג זה, כי מקומם של ח"כ "ניידים" יובטח ברשימה הבאה לכנסת. אין צריך לומר שההצעה להעלות את אחוז החסימה איננה פותרת כלל את הבעיה. אין בה כדי למנוע, גיידות" לכל חברי כנסת ממפלגה למפלגה, ובעיקר אין בה כדי למנוע את התיקו בין שני הגושים הגדולים. אין גם כל חשיבות לכך אם בחוץ, בין הגושים הגדולים, יהיו שלוש או ארבע מפלגות דתיות או ש-מספרן ירד לשניים או אפילו אחת. יתרה מזאת. העלאת אחוז החסימה אין בכוחה למנוע יצירת גוש זמני, לפני הבחירות, המורכב ממספר מפלגות. לאחר הבחירות יוכל גוש כזה להתפרק למרכיביו. באופן שכל אחד מן המרכיבים יהפך ל"לשון ה-מאזניים" נפרדת ועצמאית.

אני נמנה עם התומכים בשינוי שיטת הבחירות לכנסת באופן שיגדיל את האחיות הישירה של הנבחר כלפי הציבור בוחריו, אך צריך להכיר בכך, ששינוי כזה איננו פותר בהכרח את הבעיה המרכזית, כלומר בעיית התיקו בין הגושים הגדולים שביניהם מת-רוצצות, "לשונות מאזניים", "לשונות מאזניים" אלה מנצלות את המצב להתכתבת הרוב השלטון ולהצגת דרישות נוספות, בעיקר בתחומי הכפיה הדתית והקצבת כספים למטרות דתיות, כאשר אין שום יחס בין דרישות אלה לבין כוחן האלקטורי של המפלגות המציגות אותן. הפתרון נעוץ בשינוי המבנה החוקתי, ברוח השינוי שנעשה במישור המוניציפלי-לי (אם כי מדובר, כמובן, בשינוי בעל משמעות רחבה ועמוקה יותר). ראש ה-ממשלה צריך להיבחר במישרין על ידי העם. ראש הממשלה יוסמך למנות את שרי ממשלתו, ויש לקבוע בחוק גבול עליון ל-מספר השרים שיוכל למנות (לדוגמא, 12 או 14). הממשלה לא תהיה תלויה ב-הצבעת אמון של הכנסת, אם כי ניתן לקבוע הליך שיאפשר במקרים יוצאי דופן את החלפת הממשלה באמצעות בחירות מיידיות (למשל, ע"י החלטה ברוב של 80 חברי כנסת). כן יש להגדיר בצורה נאותה את חלוקת הסמכויות בין הכנסת לבין הממשלה שראשה נבחר במישרין על ידי העם. הסדר זה איננו מנוע את הצורך בה-קואליציה (ואף לא את הצורך בשינוי שיטת הבחירות לכנסת — שנתן גושא נפרד). על מנת שהממשלה תוכל לתפקד היא תהיה זקוקה לשיתוף פעולה של ה-כנסת. בכך גם יישמר חלק מכוחו של ה-מפלגות הקטנות. אך הכוח המפורז נתון כיום בידן ישלל מאן ויוחזר לציבור ה-בוחרים.

לרוב במועצה כדי שיוכל לתפקד, ולשם כך יש צורך בקואליציה, אך עוקצן של התופעות שהיינו עדים להם בתקופה ש-קדמה לחקיקת התוק והוקה במידה רבה.

אתן תופעות, שעם חשבונו כי הן כוגבלות למישור המוניציפאלי, מרימות כעת ראש במישור הממלכתי. בעבר, כל עוד היו למפלגות השמאל רוב מוחץ, לא התעוררה השאלה. אולם עליית כוחו של הליכוד יצרה מצב, שבו הרוב של מפלגת השלטון הוא דחוק. השלטון תלוי בקואליציה. בלשונות מאזניים ובעסקנים המפליאים להפגין יכולת מיקום. בכך הפי-קעה למעשה מידי הציבור התכרעה. ב-שאלה המרכזית, היינו צביונה של ה-ממשלה ומי יעמוד בראשה. הציבור בוחר ברשימות, אך הכדור נמצא בידי עסקנים. השאלה מי יהיה ראש הממשלה, ובעקבות זאת, מה תהיה מדיניותו, עלולה שלא ל-היקבע ע"י מאות האלפים שבחרו במערך או בליכוד, אלא בידי עסקני לשונות ה-מאזניים. כמו כן נוצרו תנאים אשר בהם מעבר של חברי כנסת בודדים ממחנה אחד למשנהו ובכוחו לגרום או לחזוק שליטתו (אם הצטרפו למפלגה השלטת) או לערעורו (אם הצטרפו לאופוזיציה). ואכן תופעות אלה מלוות אותנו מיום עליית הליכוד לשלטון. האית ניתן ע"י ח"כ משה זיין שזינק לממשלתו הראשונה של מר בגין היישר מרשימת המערך שבמסגרתה נבחר לכנסת. לא חלף זמן רב והמערך הוכיח שגם כוחו במתנות של רפוח בתחום זה. בתקופת כהונתו של הכנסת הקודמת (הכנסת העשירית) עלה בידי המערך ל-

ב30 השנים הראשונות שלאחר קום המדינה נהגה ברשויות ה-מקומיות שיטת בחירות אשר לא איפשרה לציבור לבחור במישרין את ראש העיר או ראש המועצה המקומית. נערכו רק בחירות למועצה של הרשות המקומית. המפלגות היו מתייצבות ל-בחירות אלה, ואילו הבחירה שניתנה ל-ציבור היתה בין רשימות המועמדים ה-שונות שהוכנו לרוב בידי עסקני המפל-גות המועצה היתה מורכבת בהתאם ל-תוצאות. לכל רשימה מספר נבחרים ב-התאם למספר הקולות שקיבלה. לאחר הבחירות נתגלו כללי משחק חדשים. ב-שלב זה איבד הציבור כל שליטה על ה-נעשה. הכויר, בכל הניגע לקביעת ראש העיר או ראש הרשות המקומית, חזר לידי עסקני המפלגות, כאשר תוצאות הבחירות שימשו להם קלפי מיקוח במשא ומתן ש-את תוצאותיו קשה היה במקרים רבים ל-נבא מראש. לא חסרו מצבים של תיקו או קרוב לתיקו בין גופים גדולים ובינוניים שבהם היה, הכל פתוח. הדרך לראשות העיר או רשות המועצה היתה סוגה ב-הסכמים זמניים ומשונים, הבטחת טובות הנאה שאר הסדרים המוכרים לנו מן ה-עסקנות הפוליטית בישראל. לא נפקד אפי-לו מקומה של התופעה, שהתיקו בין ה-כוחות העיקריים הסתיים בכך שראשות עיר נמלה דווקא לידי נציג, "לשון ה-מאזניים", שהשתכנע מן הסתם, כי הוא המועמד הראוי לתפקיד. בצד כל אלה התקיימו, כעמק כדבר מובן מאליו, תופי-עות של "בלגתיזם". ומה שכונה כ, גיידות" קופיאה של נציגי ציבור. המועצה שכחתה את ראש העיר יכלה גם להדיחו ולהחליפו באחר, וכך ארע לא אחת ש-קואליציה התפרקה או שאחד מחבריה הצ-טרף ליריבו של ראש העיר, וביצע, הפי-כת חזרה ואכן ח"כ יוסף תמיר, סיפר, ב-1975, כי הובטח לו שישתתף לראשות העיר, אך לא הובטח לו שיהיה ראש העיר, וכבר היו בשתים עשרה רשויות מקומיות הפיכות חצר או נסיונות להפיכת חצר.

הנימוגות לתיקון המצב נמשכו שנים ארוכות, אך רק ב-1975 נתקבל סוף סוף החוק בעניין בחירה ישירה של ראשי ערים. חוק ה-הבא בעקבותיו שיפור ניכר. אמר גם ל-כל הבעיות נפתרו. ראש העיר זקוק